

С.Г. ПИЛИПЕНКО, аспірант, Луганський національний аграрний університет

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ: ЗА І ПРОТИ

Для сучасних глобалізаційних процесів є характерною проблема взаємодії культур, що сприяє не лише руйнуванню певних традиційних уявлень, але й вибудовуванню нових, більш складних і неоднозначних. Культурна ідентифікація пов'язана з пошуком відповіді на питання: до якої культури належить індивід (суспільство), який зміст, емоційне забарвлення, соціально-політичне й економічне значення має для нього приналежність до даної культури? Наднаціональні культури, реалізуючи моделі культурної ідентичності, порушують питання про проблему вибору, тим самим, розширюючи уявлення про існуючі сучасні культурні конфлікти.

Ключові слова: культурна ідентифікація, наднаціональна культура, культурні конфлікти, глобалізаційні процеси.

Для современных глобализационных процессов характерной является проблема взаимодействия культур, оказывающей содействие не только разрушению устоявшихся традиционных представлений, но и выстраиванию новых, более сложных и неоднозначных. Культурная идентификация связана с поиском ответа на вопросы: К какой культуре принадлежит индивид (общество), какой смысл, эмоциональную окраску, социально-политическое и экономическое значение имеет для него принадлежность к данной культуре? Наднациональные культуры, реализующие модели культурной идентичности, ставят вопрос о проблеме выбора, тем самым, расширяя представления о существующих современных культурных конфликтах.

Ключевые слова: культурная идентификация, наднациональная культура, культурные конфликты, глобализационные процессы.

The problem of cultural cooperation characterizes modern globalization. It influences not only destruction of traditional opinions but development of new more complicated ones. Cultural identification is connected with the searching of answers to the following questions: What cultural is a person (society)? What sense, emotional coloring, social, political and economical meanings has this belongings for him? Supranational cultural, realizing model of cultural identity, put problem of choice. It widens the view about modern cultural conflicts.

Keywords: cultural identification, supranational culture, cultural conflicts, modern globalization.

Проблема ідентифікації сучасної людини є, напевно, однією з тих проблем, вирішення якої стає актуальним і можливо відноситься до найважливіших завдань філософсько-гуманітарного дискурсу сьогодення. Як справедливо зазначає С. Хантінгтон, «народи і нації намагаються відповісти на саме просте питання «Хто ми такі?» [1, с.17], національні держави опинилися перед загрозою свого подальшого існування, особистість, а інколи цілі спільноти - перед питанням стосовно своєї культурної ідентифікації. «Люди відкривають нові, але найчастіше старі символи ідентифікації, і виходять на вулиці під новими, але частіше старими знаменами, що призводить до війни з новими, але найчастіше старими ворогами» [1].

Пов'язано це, насамперед, з усвідомленням становлення нового світогляду, де по-новому намагаються розв'язати дилему сучасного світу: інтеграції і диференціації усіх сфер діяльності людини як на світовому рівні так і на локальному. Розглядаючи дані процеси (інтеграції і диференціації), треба звернути увагу на те, що втрата чи не врахування належним чином такого фактора як культура не лише не дає змоги розкрити реалії сучасності, але й спрямовує дослідника на хибний шлях.

Насамперед зазначимо, що однією з очевидних тенденцій сучасного світу є інтенсивне зростання найрізноманітніших культур, їх вихід на світову арену в якості самостійних суб'єктів. У цьому зв'язку є закономірним співставлення різних форм культури, що також визначає зміни стилю мислення, поведінки та ціннісних орієнтирів людей на всіх рівнях. У той же час, людство розуміється як рухлива культурна різноманітність, що означає синтез угруповань та спільнот, які формують культурний ландшафт всесвітньої історії. І у першому, і у другому випадку йдеться про «цивілізацію» чи, за думкою вітчизняного дослідника Ю. Павленка, «цивілізаційну історію людства» [2, с. 97].

Не зупиняючись на детальному аналізі філософсько-історичних праць О. Шпенглера, А. Тойнбі чи Ф. Броделя, що вже стали класикою, лише зазначимо: і сьогодні питання стосовно існування як цивілізації так і взаємодії між різними цивілізаціями не є вирішеними. Проблема їх розв'язання і є тією цариною, де протягом останніх десятиліть відбуваються запеклі дискусії стосовно майбутнього людства. Саме протиріччя між формами культури дозволяють говорити не лише про становлення єдиної глобальної цивілізації, але й усвідомити наявність певної конфронтації та конфліктів на регіональному, національному, міжнародному рівні або між традиціоналізмом і сучасністю. Цікавим, у даному аспекті, є висловлення М. Крозье: «Головна соціальна й політична тенденція складається в непереборному русі особистостей і груп до свободи. Прагнення до неї непереборне, тому що джерело її перебуває в самому русі суспільства, а не ідеології, хоча вона завжди була однією з (якщо не основною) цінностей Заходу» [3, с.65]. Це свідчить про поширення у сучасному світі цінностей таласократичної культури, що стверджує принципи толерантності та розвитку особистості.

Доречним є зауваження російського культуролога А. Чучина-Русова стосовно того, що те, що ми розуміємо під поняттям «культура», являє собою єдиний, неперервний процес, котрий протікає одночасно в різних соціокультурних структурах, склад якого постійно змінюється [4, с.3]. Мова йде про вже зазначені вище процеси інтеграції і диференціації. Отже, чи можна стверджувати, що розвиток не має альтернатив, або, навпаки, - надає широкий спектр сприймання, усвідомлення і реалізації потенційних можливостей системи чи то на регіональному, чи міжнародному рівні?

Виникаючі протиріччя є своєрідною відповіддю на постійно зростаючі темпи соціальних змін і неможливістю адекватної адаптації до них. Нова соціальна реальність проголосила пошук ідеології, що не лише об'єднала б, згуртувала, направила й ін., але й виступила б необхідною умовою стабільного функціонування і відновлення системи. Яскравим прикладом цього є публікація: «Національна ідея в самопізнанні й самотворенні народу» [5], де автор доводить необхідність ідейного начала вказуючи, що «ідея (думка) творить людське буття, визначає його характер». Дана теза, на наш погляд, є застарілою, бо в даному випадку ідеологія (чітко задана схема поведінки, мислення і ін.), а не культурна ідентифікація виступає об'єднуючим началом. Але наскільки ідеологія може зберегати цілісність певної нації чи підтримувати їх взаємодією?

Ідейне начало, що передує людському існуванню, виступає жорсткою схемою поведінки, яка не в змозі адаптуватися до умов, котрі постійно змінюються. Така поведінка може бути традиціоналізмом, коли відбувається сліпе наслідування вже існуючої традиції, без можливості не лише альтернативи, але й осмислення. Такий традиціоналізм – це перший крок до встановлення тоталітаризму, ідеї вождя чи самої Ідеї, вірність якій повинна домінувати в світогляді кожної людини.

Якщо ж зупинитися на твердженні, що ідеологія необхідна для об'єднання і консолідації суспільства, то знову ми повертаємося до думки, що лише зовнішнє втручання може забезпечити існування системи, ідея свободи вибору заперечується, тим самим втрачаються імпульси саморозвитку, бо мова йде не лише про неможливість гнучко і терпимо ставитися до інших культур, про закостенілість не лише юридично-правових норм, але й про обмеженість культури, про недостатню духовність. Вся ця орієнтація на ідею, ідеологію як підґрунтя людського існування повертає нас назад, до телурократичної культури, що веде до панування ідеократії і вже належить минулому, оскільки телурократія вже програла своє історичне змагання з таласократією, про що свідчить поширення у всьому світі цінностей таласократичної культури.

Зовсім інакше сприймається ідея чи ідеологія у відкритій ціннісносрямованій (таласократичній) культурі, де найбільшою цінністю «є вільна людина, окремішня людина, індивідуальність і особистість, бо єдино вона і тільки вона усвідомлює й інтеріоризує схеми своїх же власних успішних дій. Отже і творцем і носієм цінностей у решті решт є людина, і вся система цінностей відкритої культури формується навколо неї і для неї» [6, с.299]. Саме тому, великого значення набуває ідентифікація культури; протистояння відкритої таласократичної культури і закритої телурократичної культури є не лише реальністю, але й причиною існуючих конфліктів сьогодення

В останні роки Україна переживає настільки стрімкі зміни в усіх сферах життєдіяльності (економічній, політичній, культурній, духовній), що це, на жаль, викликає не тільки відсутність ідентичного сприйняття даних процесів, але й супроводжується втратою культурної ідентифікації. Остання - виступає параметром самосвідомості й самовизначення людини, держави, суспільства, без якої неможливо не тільки усвідомлення минулого, сьогодення, але й розуміння майбутнього.

Сьогодні вже виникло протиріччя стосовно майбутнього і шляхів його досягнення, яке можна висловити наступним чином: у масовій свідомості відбувається зіткнення позицій, які умовно можна визначити як протосоціалістичні і протокапіталістичні. Гіпотеза, стосовно байдужості щодо питання про суспільний порядок не підтверджується [7, с.75]. Пов'язано це з тим, що вступаючи у взаємовідносини, люди мають свою індивідуальну шкалу культурних смислів, в результаті чого виникає ніким не спланований спонтанний порядок, який не можна зрозуміти, аналізуючи відокремлені культурні фактори.

Отже, враховуючи той факт, що соціальний простір не виступає однорідним стосовно існуючих цінностей, то суспільство ще певний час залишатиметься у стані кризи, і пов'язано це з конфліктом інтересів, мети і засобів досягнення, тобто ціннісними аспектами життєдіяльності людини на будь-якому рівні системи. Саме це необхідно враховувати при вирішенні вже існуючих проблем, де основного значення набуває культурна ідентифікація людини і суспільства.

Як відзначає російський культуролог А. Я. Флієр, існують «елементи мотивації в діяльності людини, які не мають прямого й безпосереднього відношення до переслідуваної мети, власне кажучи, але не дозволяють людині використати будь-який спосіб для досягнення поставленої мети, а жадають від нього вибору, найбільш прийнятного з моральних, світоглядних, релігійних, етичних або інших ціннісних міркувань і правил, що розповсюджені в даному суспільстві» [8, с.127]. Додамо, що даний вибір не можливий без культурної ідентифікації, а також культурної спадщини, що виступає здобутком не лише певної нації, але й усієї світової спільноти. Такий підхід дозволить відійти від традиціоналізму, закостенілості, егоцентристського сприймання культури. Саме культурна спадщина виступає тим необхідним базисом без якого не можливе існування не лише суспільства, але й культурної ідентифікації як людини, так і суспільства.

Культурна ідентифікація вирішує два головних завдання: забезпечення внутрішньої стабільності суспільства, обмеження тенденцій, що ведуть до розпаду суспільства, в той же час забезпечення прагнення до змін, відкликання на потреби не теперішнього, а майбутнього. В нашому випадку мова йде не лише про адаптацію, але й про вихід суспільства на більш високий щабель взаємодії з іншими системами – про створення

наднаціональної спільноти. Зазначимо, що дана ідея є однією з парадигм стосовно майбутнього розвитку людства, що співіснує з такими як, наприклад, «два світи: ми і вони»; «реалістична» парадигма; поліцивілізаційна модель та ін. [1, с.30-45].

Саме тому, процес трансформації суспільства, піднесення межі людської свободи, як результат гуманістичних досягнень людини, виводить на новий рівень проблему вибору у контексті культурної ідентифікації. Перед людством постала проблема не тільки підтримання динамічного розвитку, але й відтворення принципово нових відношень, які б не тільки забезпечили стабільний розвиток, але й запобігали б появленню кризових станів сучасності. У той же час критичний стан суспільства вимагає об'єктивного виникнення нових культурних форм, котрі зможуть відтворити втрачений взаємозв'язок не лише між поколіннями, але й між існуючими цінностями людства.

Отже, культурна ідентифікація виступає тим середовищем, де відбувається культурний симбіоз минулого і майбутнього, традицій і новацій. В ситуації кризи в «гру» вступає не випадковий досвід індивідів, а досвід відкоригований багатовіковою практикою. Адже культурна ідентифікація не є штучним витвором певної нації, вона, перш за все, результат внутрішньої боротьби багатьох поколінь за право існувати, за право бути почутими, за право повноцінного діалогу з іншими спільнотами. Тільки за такої умови можливе бачення не лише позитивного у власній історії, але й пояснення і розуміння тих помилок, що вже сталися, бо саме переписування власної історії стверджує насилля певної ідеї чи культу, що підкоряють свободу і заперечують можливість творчого пошуку. Насправді на Україні мова має йти не про переписування історії, а про відновлення в людській свідомості її справжнього аутентичного змісту. Наприкінці наведемо думку А.С. Карміна: «Звичайно, не все в сучасній культурі може нам подобатися, і не все з етнічної культури повинне бути виключене з неї. Турбота про збереження або навіть відродження якихось незаслужено забутих плодів древньої народної мудрості повинна диктуватися не тільки однією любов'ю до минулого, а насамперед любов'ю до майбутнього... Любов до минулого прекрасна, якщо вона надихається любов'ю до майбутнього» [9, с.147-148].

Список літератури: 1.Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций [Текст] / С. Хантингтон. – М. : Праксис, 2003. – 394 с. 2.Павленко, Ю. Загальні контури цивілізаційної історії людства [Текст] / Ю. Павленко // Сучасність. – 1997. – №6. – С. 95 – 104. 3.Крозье, М. Основные тенденции современных сложных обществ [Текст] / М. Крозье // Социально-политический журнал. – №67. – 1992. – С. 57 – 68. 4.Чучин-Русов, А.Е. Культурно-исторический процесс: форма и содержание [Текст] / А.Е. Чучин-Русов // Вопросы философии. – 1994. – №3. – С. 3 – 18. 5.Токар, Ю. Національна ідея в самопізнанні й самотворенні народу [Текст] / Ю. Токар // Урядовий кур'єр. – 7 листопада. – 2002. – №207. – С. 2 6. Європейська та українська культура в нарисах [Текст] / за ред. І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 320 с. 7.Кононов, И.Ф. Адаптационные и адаптирующие стратегии поведения

городских жителей [Текст] / И.Ф. Кононов // Социология: теория, методы, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 69 – 81. 8.Флиер, А.Я. Современная культурология: объект, предмет, структура [Текст] / А.Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С. 124 – 153. 9. Кармин, А.С. Основы культурологии: Морфология культуры [Текст] / А.С. Кармин. – СПб. : Алетей, 1997. – 452 с.

Надійшла до редколегії 15.04.2009
Рецензент: докт філос. наук, проф.І.З. Цехмістро

УДК 159.964.2:316.257

М.М. МІЩЕНКО, аспірант, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

КРИТИКА ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ (ДО ПИТАННЯ ПРО ОБҐРУНТУВАННЯ ПСИХОАНАЛІЗУ ЯК ГЕРМЕНЕВТИКИ)

В статті надається аналіз критики психоаналітичної теорії та практики К. Попером, А. Грюнбаумом, П. Рікером та Ю. Габермасом. Ця критика стимулювала пошук нових методологічних засад психоаналізу. На думку автора, сучасному розвитку культури якнайбільше відповідає герменевтичний варіант психоаналізу. Автор стверджує можливість подання психоаналітичної практики, яка має інтерпретативний характер, як особливого роду герменевтичної практики.

Ключові слова: психоаналітична теорія, психоаналітична практика, герменевтична ситуація, інтерпретація, розуміння.

В статье предоставляется анализ критики психоаналитической теории и практики К. Попером, А. Грюнбаумом, П. Рикером и Ю. Хабермасом. Данная критика стимулировала поиск новых методологических основ психоанализа. По мнению автора, современному развитию культуры более всего соответствует герменевтический вариант психоанализа. Автор утверждает возможность предоставления психоаналитической практики, обладающей интерпретационным характером, как особого рода герменевтической практики.

Ключевые слова: психоаналитическая теория, психоаналитическая практика, герменевтическая ситуация, интерпретация, понимание.

The article gives an analysis of the criticism of the psychoanalytic theory and practice of K. Popper, A. Grunbaum, P. Ricuer and J. Habermas. This criticism stimulates the search of the new methodological basis of the psychoanalysis. In authors opinion modern development of culture corresponds with most of all the hermeneutical version of psychoanalysis. The author states a possibility of the representation of psychoanalytic practice which has an interpretative character as a special type of hermeneutics.

Keywords: psychoanalytic theory, psychoanalytic practice, hermeneutic situation, interpretation, comprehension.

Психоаналітична теорія та практика, починаючи від свого заснування Зіґмундом Фрейдом та до сьогодні, витримали багато перевтілень, трансформацій та нищівної критики. Можна виділити три історичні етапи розвитку психоаналізу: по-перше, це ідеї щодо функціонування несвідомої